

روزشمار جنگ

سه‌شنبه

۸ دی ۱۳۶۶

۷ جمادی‌الاول ۱۴۰۸

۲۹ دسامبر ۱۹۸۷

۵۲۷

پس از جلسه روز گذشته که تا نیمه‌های شب ادامه یافت و در خصوص زمان عملیات در شمال سلیمانیه تصمیم‌گیری شد، آقای رضایی فرمانده کل سپاه، از قرارگاه شهید بروجردی به منطقه عملیاتی رفت تا از نزدیک وضعیت محیطی را بررسی کند.^(۱) در این بازدید چهار ساعته وی از روی ارتفاع گلان - که دارای دید مناسبی است - ارتفاعات گرده‌رش، گوجار و آسوس را به خوبی و دشت هرمدان را که مقداری قابل رؤیت بود، مشاهده کرد. ارتفاع "گناو"، "دشت قلعه دیزه" و تپه معروف به منافقین نیز از دور دیده می‌شد.^(۲) همراهانی که به جغرافیا و مسائل منطقه توجه‌تر بودند، آقای رضایی را برای شناخت بهتر محیط کمک کردند.

فرمانده کل سپاه همچنین در نشستی با فرماندهان و مسئولان لشکر ۵ نصر، آقای اسماعیل قآنی را فرمانده جدید این یگان و آقای محمدباقر قالیباف فرمانده قبلی لشکر را جانشین فرمانده قرارگاه نجف معرفی کرد.^(۳)

همچنین امروز قرارگاه رمضان با هم‌کاری پیشمرگان حزب‌الله کرد عراقی در یک عملیات ایدایی در استان "اربیل" عراق، نیروگاه تقویتی برق "دیانا" و "دلیزان" را منهدم کرد.^(۴)

۵۲۸

در جبهه جنوب، قرارگاه کربلا در نشستی با فرماندهان یگان‌های زیر امر، عملیات فریب در محور هورالهویزه را به بحث و بررسی گذاشت، آقای احمد غلامپور فرمانده قرارگاه این اقدام را ضروری و مهم می‌دانست چون به فریب و تجزیه ذهن فرماندهی و تقسیم نیروی دشمن و افزایش احتمال موفقیت عملیات در منطقه فاو منجر می‌شد. از نظر وی یکی از علل اصلی موفقیت عملیات والفجر ۸ (بهمن ۱۳۶۴) که فاو تصرف شد، فریب دشمن و کاهش حساسیت او نسبت به عملیات اصلی بود. آقای غلامپور در این جلسه گفت: فرماندهی کل تأکید کرده که عملیات در جنوب باید توأم با غافل‌گیری باشد و در صورت هوشیار بودن دشمن، عملیات لغو خواهد شد. آقای غلامپور همچنین انجام دادن

فعالیت‌های مقدماتی برای عملیات آتی را یکی دیگر از هدف‌های کار در منطقه هور بیان کرد.^(۵) به دلیل وضعیت خاص مناطقی عملیاتی در جبهه جنوب، تدبیر مناسب برای پیروزی بر دشمن ضروری است. نظر فرماندهان بر این است که دشمن توان خود را بسیج کرده تا از محل دقیق حمله آینده در جنوب آگاه شود. ارتش عراق در حالت روانی بسیار سختی قرار گرفته است، زیرا استقرار یگان‌های سپاه هم در جبهه شمالی و هم در جبهه جنوبی و یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی در جبهه میانی، درک مرکز ثقل عملیات نظامی آینده ایران را برای آن‌ها با ابهام توأم کرده است. با این حال دیدگاه فرماندهان عراقی آن است که استقرار یگان‌های ایرانی در جبهه شمال برای فریب آن‌ها است، لذا در استعداد یگان‌های خود در جنوب کم‌ترین کاهش داده‌اند.^(۶)

۵۲۹

نیروی هوایی عراق امروز در جبهه شمال، خلیج فارس و استان‌های کردستان و باختران عملیات کرد. به گفته آقای حسین همدانی یکی از فرماندهان نیروی زمینی سپاه، یک هواپیمای عراق چهار بار برفراز منطقه (جبهه شمال) ظاهر شد و عکس‌برداری کرد.^(۷) به‌علاوه، هواپیماهای دشمن در خلیج فارس، ساعت ۱۹:۴۵ با حمله به جزیره "لاوان" خساراتی به مخازن نفت شماره ۲، ۷ و ۸ وارد کردند. خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از یک منبع مطلع گزارش کرد: «یک فروند از موشک‌های شلیک شده، به مخزن شماره ۲ که خالی از نفت بود اصابت کرد و یک فروند دیگر از موشک‌ها به سقف مخزن شماره ۷ برخورد نمود که ترکش این موشک‌ها به مخزن شماره ۸ نیز خساراتی وارد ساخت. موج انفجار موشک سوم که حدود ۳۰۰ متری محله کمپ استراحت‌گاه افراد اصابت کرد باعث شکسته شدن شیشه‌های این کمپ گردید.»^(۸)

دیوار صوتی برفراز چند شهر کشورمان نیز شکسته شد. هواپیماهای عراق ساعت ۱۴:۴۰ به حریم هوایی شهرستان‌های "بانه" و "سقز" تجاوز کرده و دیوار صوتی را برفراز این دو شهرستان شکستند. به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از پدافند هوایی شهرستان "سنندج" در ساعت ۱۴:۰۷ امروز در این شهرستان وضعیت قرمز اعلام شد و هواپیماهای عراقی مقارن ساعت ۱۴:۲۰ در آسمان شهرستان "سنندج" دیوار صوتی را شکستند. از بامداد امروز تا کنون به ترتیب در ساعت ۱۱:۴۵ در "سنندج" وضعیت قرمز اعلام شد و ساعت ۱۱:۵۰ هواپیماهای رژیم بعثی عراق در آسمان شهرستان‌های "سنندج" و "قروه" دیوار صوتی را شکستند. همچنین در ساعت ۱۲:۵۰ و ۱۳:۰۴ نیز حریم هوایی بخش "کامیاران" مورد تجاوز هوایی دو هواپیمای عراق قرار گرفت. گزارش دیگری حاکی است هواپیماهای عراقی در ساعت ۱۱:۴۰ صبح، به حریم هوایی "باختران" تجاوز کردند و دیوار صوتی را برفراز این شهر شکستند.^(۹) عصرهنگام نیز هواپیماهای عراقی ۴ راکت به

سوی کارخانه قند "بیستون" (در نزدیکی باختران) پرتاب کردند. جنگنده‌های مهاجم که قصد بمباران تأسیسات اقتصادی منطقه را داشتند با اقدام به موقع پدافند هوایی مواجه شده و تنها توانستند بمب‌های خود را در اراضی اطراف این کارخانه فرو ریزند.^(۱۰)

۵۳۰

به گزارش خبرگزاری آسوشیتدپرس، در خلیج فارس کشتی‌های جنگی نیروی دریایی امریکا یک کاروان از جمله نفت‌کش عظیم "بریجتون" را برای نخستین بار پس از برخورد با مین در جریان اسکورت اولین کاروان نفت‌کش‌های تحت پرچم امریکا، به سوی "کویت" اسکورت کردند. فرماندهی مرکزی امریکا مستقر در "تمپا فلوریدا" با تأیید این گزارش اعلام کرد که نفت‌کش ۴۰۱۳۸۲ تنی بریجتون (ششمین نفت‌کش عظیم در جهان) و دیگر نفت‌کش کویتی تحت پرچم امریکا، نفت‌کش ۸۱۲۸۳ تنی "سرفسیتی" در کاروانی به همراه دو نفت‌کش اجاره‌ای نیروی دریایی به نام‌های "رو وِر" و "جیانلا" به وسیله ناوچه‌های "الورد" (الورد) و "تاچ" متعلق به نیروی دریایی امریکا در حال اسکورت هستند.^(۱۱)

در همین حال "یوسف‌بن‌علوی" وزیر مشاور در امور خارجی "عمان" طی مصاحبه‌ای با روزنامه سعودی عکاظ گفت: «ما از ناوگان‌های خارجی استقبال نمی‌کنیم و حتی مایل نیستیم به آب‌های ما نزدیک شوند. آن‌ها بدون اجازه ما به منطقه آمدند و انگیزه آن‌ها منافع و مسائل مربوط به حوزه‌های نفوذی آن‌هاست. همه ما بهترین تلاش خود را جهت دور نگه داشتن کشورهای خود از آثار حضور آن‌ها به کار می‌گیریم.»

از سوی دیگر، روزنامه‌های سعودی روز شنبه به نقل از "شیخ زاید بن سلطان آل نهیان" رئیس امارات متحده عربی نوشتند: «این غیر قابل قبول است که ۱۰ فروند کشتی مورد حفاظت قرار گیرند، در حالی که هزار فروند دیگر در معرض خطر قرار داشته باشند. رئیس امارات، قدرت‌های غربی و شرقی را همانند یک‌دیگر متهم کرد که تنها سهام خود را در "خلیج فارس" افزایش می‌دهند، در حالی که هم‌زمان فروش سلاح‌های سنگین و ساز و برگ نظامی به کشورهای منطقه را گسترش می‌دهند.»^(۱۲)

۵۳۱

آقای رجایی‌خراسانی، نماینده ایران در سازمان ملل متحد در مصاحبه با خبرنگار روزنامه اطلاعات، زمینه‌های تصویب قطع‌نامه ۵۹۸ و موقعیت کنونی جنگ عراق و ایران را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. وی گفت: «جنگ تحمیلی برای آن آغاز شد که جمهوری اسلامی را ساقط کند. این امر مسلمی است که دیپلمات‌ها در سازمان ملل و آگاهان سیاسی دنیا به آن اعتراف دارند. زمانی که برای نخستین بار مسئله جنگ به شورای امنیت رفت، اعضای آن شورا می‌پنداشتند جمهوری اسلامی به زودی سقوط می‌کند، به همین منظور، نخستین قطع‌نامه از ما می‌خواست در حالی که ایران در اشغال نیروهای صدام است مذاکره کنیم و

آتش‌بس را بپذیریم. ... اما با دستورات خاص رهبری و حرکت مردم و مقاومت غیرمنتظره آنان - از دیدگاه مجامع و تحلیل‌گران سیاسی - حرکات سیاسی تغییر جهت یافت و پیشنهادهای طمع‌انگیزی به ما داده شد. برای مثال گفتند، حاضریم پالایش‌گاه آبادان را ترمیم کنیم و شما آتش‌بس را بپذیرید. ... تا آزادی "خرمشهر" سازمان ملل کار مهمی انجام نداد، و بیش‌تر حرکات خارج از این سازمان بود.

آنها سعی می‌کردند از طریق آقای "پالمه" نماینده دبیرکل سازمان ملل، کنفرانس اسلامی و جنبش عدم تعهد اقدام کنند. وقتی خرمشهر آزاد شد، سازمان ملل احساس کرد اگر اقدامی نکند، شیرازه سیاسی امر از هم می‌گسلد. برای جلوگیری از این گسستگی لازم بود مانورهایی انجام دهند و در چارچوب یک سلسله گفت‌وگوهای سیاسی، مجدداً بحث از آتش‌بس، پایان جنگ و صلح را مطرح کنند. ... پس از فتح خرمشهر قطع‌نامه جدیدی مبنی بر عقب‌نشینی نیروها و پذیرفتن آتش‌بس و مذاکره صادر شد. این حرکت، نخستین اقدام عمده سیاسی سازمان ملل بود.^(۱۳)

به‌خصوص پس از عملیات "فاو" و عملیات "کربلا" [۵] دبیرکل سازمان ملل ناگهان اعلام کرد: شورای امنیت باید حرکتی کند. آقای دبیرکل به فکر افتاد که اگر بنا باشد ایران به یک راه حل سیاسی راضی شود، باید خواسته‌های ایران تضمین و تأمین شود، لذا طی سخنرانی در کنفرانس اسلامی رسماً اعلام کرد که تا تکلیف مسئولیت جنگ روشن نشود، بعید به نظر می‌رسد که برای پایان جنگ از طریق سیاسی بتوان راه حلی یافت. از طرف دیگر توطئه پایین آوردن بهای نفت هم به شکست انجامید و کشورهای عربی "خلیج فارس" مثل "عربستان سعودی" از لحاظ درآمد‌های نفتی دچار اشکال شدند. در نتیجه، کمک‌های اقتصادی آن‌ها به "صدام" تا حدودی تقلیل پیدا کرد. این مشکلات و نیز یأس و ناامیدی عراقی‌ها بر اثر شکست در عملیات کربلا [۵]، کسانی که رژیم "صدام" را زیر نظر داشتند به این نتیجه رساند که باید دست به کاری بزنند، لذا با یک حرکت سیاسی تازه کوشیدند آرامش بیش‌تری برای منطقه فراهم کنند. این حرکت سیاسی چند جهت داشت: یکی این که سعی کردند یکی از خواسته‌های ایران را به نحوی تأمین کنند تا ایران راضی شود. دوم این که باید کاری می‌کردند که رژیم‌های حامی "صدام" در منطقه به تدریج حمایت بیش‌تری به عمل آورند. یعنی یک حرکت نظامی جامع و چندجانبه انجام دهند که هم از لحاظ نظامی برای صدام تقویت روحیه باشد، هم از نظر اقتصادی به او کمک شود، هم وضع جغرافیایی سیاسی منطقه را به نحوی تثبیت و تضمین کند.^(۱۴)

آقای رجایی خراسانی در ادامه گفت: «سازمان ملل اگر می‌خواست موفقیتی داشته باشد، می‌بایست تا حدودی حقانیت ایران را مطرح کند تا از این طریق امکان تأمین پاره‌ای از نقطه‌نظرهای ایران به دست آید و هم زمینه برای به اصطلاح نقش سازنده شورای امنیت

فراهم شود، منتهی زیر پوشش حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، شرایطی پیش می‌آورند که بسیار مورد پسند "صدام" باشد، یعنی آتش‌بس، عقب‌نشینی و مبادله اسرا. شرایط قطع‌نامه با مهارت زیبایی تنظیم شده است. یکی از حرکتی که برای زمینه‌سازی جلب رضایت جمهوری اسلامی انجام دادند، برگزاری کنفرانس در "بنیاد فورد" بود. در این کنفرانس، نمایندگان اعضای دائمی شورای امنیت (انگلیس، امریکا، فرانسه، چین و شوروی) به اضافه دبیرکل و معاون او و عده زیادی از صاحب‌نظران و متخصصان مسائل خاورمیانه شرکت داشتند. این کنفرانس جنگ ایران و عراق را بررسی کرد. موضوعی که کنفرانس انتخاب کرد، حساب شده بود. یعنی این که چرا جامعه بین‌الملل در یافتن راه حل جنگ ایران و عراق به شکست رسید. با وجود حق‌گویی‌های این کنفرانس و متجاوز شناختن "صدام" نتیجه‌گیری این نبود که باید "صدام" را محکوم کرد و حق را به ایران داد، بلکه چنین استدلال کردند: مادام که بخشی از حقایق را به نفع جمهوری اسلامی مطرح نکنیم و یک مقدار از خواسته‌های مشروع این کشور را به رسمیت نشناسیم، نخواهیم توانست یک راه حل سیاسی برای "صدام" پیدا کنیم. هدف، پیدا کردن راه حل سیاسی و حتی، احیای وجهه سازمان ملل بود که بعد از ۴۰ سال در یک درگیری پیش آمده، در جهان سوم دچار بلاتکلیفی شده بود. آنان به این نتیجه رسیدند که بازی سیاسی بعدی‌شان باید روی تأمین نقطه‌نظرات ایران باشد. بعد از صحبت دبیرکل در کنفرانس اسلامی، سمینار فورد و بسیاری از سمینارهای دیگر که در دانشگاه‌ها و مؤسسات بی‌طرف برگزار شد، قطع‌نامه ۵۹۸ به وجود آمد.^(۱۵)

از آقای رجایی سؤال شد: با توجه به این که آغاز جنگ به نفع کشورهای بزرگ بود، اصرار کنونی آن‌ها مبنی بر خاتمه آن را چگونه ارزیابی می‌کنید. گفت: «ادامه جنگ به نفع آن‌ها نیست. خطری که آن‌ها از آن بیم دارند، تحولات منطقه است که سعی کردند با تحمیل جنگ به ما، این تحولات را کنترل کنند. اگر جنگ سبب ادامه این تحولات شود، در آن صورت خود جنگ برای‌شان مضر است؛ یعنی اگر جنگ به سقوط صدام منتهی شود باید آن را متوقف کنند. از طرفی شکست ایران امکان‌پذیر نیست [البته] ادامه جنگ، در صورت رسیدن ما به بن‌بست، برای آنان مفید است.»^(۱۶)

وی همچنین افزود: «قوت ما در پیش‌برد این مذاکرات اصولاً یک بازوی نظامی است. از برکت جبهه هست که بند ششم را در قطع‌نامه آوردیم. این بند برای ما ثمری نیاورده ولی از نظر افکار عمومی دنیا این ثمر را آورد که ایرانی‌ها حق می‌گفتند و درست می‌گفتند و بالاخره شورای امنیت مجبور شد که حق آن‌ها را بپذیرد. این یک پیروزی سیاسی بسیار مهمی است.» وی تأثیر موفقیت‌های نظامی خودی و تحولات داخل عراق را برای فعالیت‌های سیاسی جهت پایان دادن به جنگ تعیین‌کننده دانست.^(۱۷)

۵۳۲

امروز عصمت کتانی، نماینده عراق در سازمان ملل در نامه‌ای خطاب به دبیرکل مدعی شد که ایران مناطق مسکونی عراق را بمباران کرده است. او در نامه نوشته است: «پیرو نامه‌های قبل در زمینه بمباران مداوم مناطق صرفاً غیرنظامی عراق، احتراماً به اطلاع می‌رسانم که نیروهای آن رژیم در مورخ ۲۲ دسامبر ۱۹۸۷ (اول آذر ۱۳۶۶) در منطقه دیاله (ناحیه غزانیه) و حومه مبادرت به بمباران کرده که بر اثر آن ۳ غیرنظامی از جمله دو زن مجروح شدند.»^(۱۸) کتانی با هدف مخالف نشان دادن جمهوری اسلامی با صلح، در دو نامه دیگر به دبیرکل اظهارات اخیر مسئولان ایرانی را یادآور شد. نامه اول وی چنین است: «بنا به اطلاع دولت متبوعم، احتراماً به اطلاع می‌رسانم که در ساعت ۱:۳۰ بعدازظهر به وقت محلی مورخ ۲۷ دسامبر ۱۹۸۷ (۷ آذر ۱۳۶۶) رادیو تهران سخنان میرحسین موسوی نخست‌وزیر ایران را در ارائه بودجه پخش کرد. وی گفته است: "سیاست دولت بر پیروی از رهنمودهای رهبر انقلاب که ترسیم نموده ادامه داشته و از مشخصه‌های آن مقاومت تا آخرین خانه، تا آخرین نفر، تا آخرین قطره خون می‌باشد. اختصاص ۴۱ درصد از کل بودجه و بیش از ۵۲ درصد از کل هزینه‌های نظامی در سال ۱۹۸۸ به جنگ مؤید اهمیت دادن بسیار از سوی دولت به این موضوع می‌باشد و اولویت نخست امور کشور است. ۳۵ میلیارد ریال به صنعت نظامی اختصاص دادیم. ۱۳ میلیارد ریال به پروژه‌های دفاعی و ۵۰ میلیارد ریال برای ساخت پناهگاه در نظر گرفتیم." این اظهارات رسمی یک بار دیگر تأیید می‌کند که دولت ایران تنها تمایل به ادامه جنگ و تخریب دارد.»^(۱۹)

وی همچنین در نامه دوم اعلام نمود: «در ساعت ۱۲:۳۵ به وقت محلی مورخ ۲۴ دسامبر ۱۹۸۷ (۳ آذر ۱۳۶۶) رادیو تهران سخنان آقای علی‌اکبر ولایتی وزیر امور خارجه رژیم ایران را پخش کرد که حاوی مطالب ذیل بود:

"ما اعلام می‌نماییم که به جنگ تا پیروزی نهایی ادامه خواهیم داد تا بر دولت جبار عراق غلبه کنیم." به علاوه در ساعت ۷:۲۰ قبل از ظهر به وقت محلی رادیو تهران سخنان آقای رفسنجانی در نمازجمعه را پخش کرد که در آن به بیانیه جدید شورای امنیت [سازمان ملل] در ارتباط با جنگ حمله کرد و اظهار داشت: "دیروز شورای امنیت بیانیه کذب و تهدیدآمیزی را صادر کرد. ما به بیانیه‌ها و تهدیدات شما توجهی نخواهیم داشت." این اظهارات جنگ‌جویانه مجدداً ماهیت جنایت‌کار رهبری رژیم ایران را نشان داده و ثابت می‌کند که هیچ تردیدی وجود ندارد که این رهبران روابط بین‌المللی و مرسوم را به تمسخر و اهانت گرفته‌اند. حائز اهمیت است که جامعه بین‌المللی محکم در برابر رژیم ایران بایستد و تحریم‌های لازم را به خاطر حفظ امنیت، صلح و ثبات در منطقه، علیه این کشور اتخاذ نماید."^(۲۰)

۵۳۳

نتایج اجلاس چهار روزه شورای هم‌کاری خلیج‌فارس امروز منتشر شد. گزارش یونایتدپرس از ریاض حاکی است که رهبران ۶ کشور نفت‌خیز خلیج‌فارس با حمایت از تحریم فروش اسلحه به ایران، از شورای امنیت سازمان ملل خواستند برای اجرای قطع‌نامه ۵۹۸ - که خواستار آتش‌بس در جنگ ایران و عراق است - اقدامات لازم را به عمل آورد. شورای هم‌کاری "خلیج‌فارس" در بیانیه پایانی خود اعلام کرد که از مسامحه ایران در اجرای قطع‌نامه شورای امنیت که در ماه ژوئیه (تیرماه) به تصویب رسید، متأسف هستند. این بیانیه همچنین حملات ایران را به هدف‌های متعلق به "کویت" و نیز منافع عربستان سعودی، نقض حقوق بین‌الملل و منشور سازمان ملل برشمرده و محکوم کرده است.

در سند کنفرانس چنین آمده است که این کنفرانس قرارداد امنیتی جدیدی بین شش کشور شورای هم‌کاری خلیج‌فارس را تصویب نموده است که به گفته منابع کنفرانس هدف از آن جلوگیری از گسترش بیش‌تر دامنه جنگ است.^(۲۱) "سعودالفیصل" وزیر خارجه سعودی و سخن‌گوی رسمی هشتمین کنفرانس سران شورای هم‌کاری خلیج‌فارس در پایان اجلاس گفت که کشورهای شورای هم‌کاری، امنیت خویش را کوچک نمی‌شمارند و تجاوز را نمی‌پذیرند. وی تأکید کرد: «اگر این تحرکات و تجاوزات ادامه یابد کشورهای شورا قادرند از منافع و حقوق خویش حفاظت کنند.» وی همچنین گفت: «گفت‌وگو با ایران از بدو تأسیس شورا و به‌رغم تجاوزات مکرر این کشور علیه کویت و حوادث مکه مکرمه و تعرض به کشتی‌های در حال تردد به بنادر کشورهای شورا، قطع نشده است و باب گفت‌وگوها لاقلاً از سوی این کشورها بسته نشده و در آینده نیز ادامه خواهد یافت.» وی افزود: «کسی در امت عرب و امت اسلامی وجود ندارد که از برخورد با ایران خوشحال شود و جنگ میان عراق و ایران نیز یک جنگ بین دو همسایه مسلمان است که از توانایی ما می‌کاهد و زمینه را برای دخالت بیگانه باز می‌نماید. علاوه بر این که هیچ‌کس علاقه‌مند نیست که کشورهای دیگری وارد این کشمکش شوند.»^(۲۲)

به گزارش رویتر، سعودالفیصل گفته است: «فرستادگانی از سوی کشورهای عرب حوزه خلیج [فارس] به منظور تقویت تلاش‌های به عمل آمده برای دستیابی به یک توافق در زمینه اجرای قطع‌نامه ۵۹۸ شورای امنیت به ۵ کشور عضو دائمی شورای امنیت اعزام خواهند شد.» وی اظهار داشت که اگر ایران از پذیرش درخواست صلح شورای امنیت سرباز زند، از این پس کشورهای که مورد حمله قرار گرفته‌اند همگی از خود دفاع خواهند کرد. به گفته "سعودالفیصل" اجلاس سران، دیگر همانند گذشته قصد ارائه یک طرح صلح جدید و یا اعزام نمایندگان خود به تهران و یا بغداد را ندارد. وی گفت: «ما از طرح صلح شورای امنیت حمایت می‌کنیم.»^(۲۳)

به گزارش آسوشیتدپرس شاهزاده "سلطان" وزیر دفاع رژیم حاکم بر حجاز در حاشیه این کنفرانس از ایران خواست دست از خصومت و جنگ‌افروزی بردارد. وی گفت: «این باعث تأسف است که برخی صبر و متانت پادشاهی سعودی را به نوعی ضعف سوء تعبیر می‌کنند.»^(۲۴)

۵۳۴

رسانه‌های کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس از گفت‌وگو با تهران خبر می‌دهند. به نوشته روزنامه الخلیج چاپ امارات، کنفرانس سران شورای هم‌کاری خلیج فارس، طرح پیشنهادی "شیخ‌زاید" مبنی بر اعزام یک هیئت بلندپایه از مسئولان شورای همکاری و یا کشورهای عربی به ایران و عراق را به طور جدی مورد بررسی قرار داده است.^(۲۵) روزنامه کویتی السیاسه نیز نوشت: «یک فرستاده بلندپایه عرب از سوی اعضای شورای هم‌کاری خلیج (فارس) به زودی به منظور انجام مذاکراتی به تهران اعزام خواهد شد تا در زمینه برقراری صلح در منطقه برپایه قطع‌نامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل با مقامات ایران گفت‌وگو کند.» به نوشته این روزنامه، کشورهای شورای هم‌کاری خلیج فارس اخیراً نامه‌هایی از سوی مقامات ایران در پاسخ به نامه کشورهای شورای هم‌کاری دریافت کرده‌اند.^(۲۶)

روزنامه "الاتحاد" چاپ "ابوظبی" نیز اظهار نظر کرده که به نفع ایران و عراق، کشورهای خلیج فارس و جهان اسلام است که قطع‌نامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل را اجرا کنند و ابرقدرت‌ها را برای پیاده کردن آن تحت فشار نگذارند.^(۲۷)

۵۳۵

گزارش رادیو بی.بی.سی. حاکی است که لحن بیانیه شورای هم‌کاری در خصوص ایران آن‌قدر که عربستان سعودی و کویت مایل بودند، شدید نیست و این شاید نتیجه‌ی تسلیم شدن به خواست اعضای کوچک‌تر شورای خلیج از قبیل عمان و امارات متحده عربی باشد که روابط بازرگانی نزدیکی با ایران دارند و مایلند راه‌های ارتباطی باز نگاه‌داشته شود.^(۲۸) این رادیو در گزارش دیگری افزود: «برای عراق نتیجه کار کنفرانس احتمالاً دل‌سرد کننده است. عربستان سعودی و کویت مسلماً خواهان محکوم کردن ایران با لحنی شدیدتر و حتی شاید خواهان قطع رابطه کشورهای عضو شورای هم‌کاری خلیج [فارس] با ایران بودند. دولت عراق نیز مسلماً می‌خواست که موضوع تحریم فروش اسلحه به ایران با صراحت از شورای امنیت خواسته شود. در حالی که در قطع‌نامه کنفرانس موضوع تحریم فروش اسلحه تلویحاً و ضمن درخواست اقدام در عملی کردن قطع‌نامه ۵۹۸ آمده است. در واقع قطع‌نامه کنفرانس، سازش بین عربستان سعودی و کویت از یک طرف و امارات متحده عربی و عمان از طرف دیگر است که خواهان ادامه سازش با ایران هستند. با این همه قطع‌نامه کنفرانس

باز هم نشان‌دهنده فشار دیگری در سطح بین‌المللی به ایران است، اما این هنوز عامل تعیین‌کننده نیست و همراه با خود، خطر درگیری کشورهای دیگر در جنگ ایران و عراق را افزایش داده است.^(۳۹) مفسران روزنامه فایننشال تایمز نیز لحن اعلامیه مذکور را ضعیف خواندند و می‌گویند که ایران در این اعلامیه کاملاً محکوم نشده است.^(۴۰) به گفته رادیو آمریکا، منابع نزدیک به کنفرانس می‌گویند لحن بیانیه به درخواست ۲ کشور عمان و امارات متحده عربی ملایم شده که هنوز از نزدیکی آشتی‌جویانه با ایران هواداری می‌کنند.^(۴۱)

۵۳۶

منابع خبری، سوریه را داوطلب میانجی‌گری میان ایران و شورای هم‌کاری خلیج‌فارس معرفی می‌کنند. روزنامه "تایمز" در این باره نوشت: «رفت و آمد وزیر خارجه سوریه بین ریاض و تهران و همچنین اقدامات دمشق و بغداد در بهبود روابط دو جانبه این نظریه را که "سوریه" نقش میانجی را به عهده گرفته تقویت کرده است.»^(۴۲)

همچنین به گزارش رادیو آمریکا: «گفته می‌شود کشورهای عرب منطقه خلیج‌فارس موافقت کردند که برای ترغیب "سوریه" به پادرمیانی کمک مالی هنگفتی در اختیار دمشق بگذارند.»^(۴۳) رادیو بی.بی.سی. نیز درباره دیدار وزیر خارجه سوریه از ایران گفت: «آقای فاروق‌الشرع در تهران با رئیس‌جمهور [آیت‌الله] خامنه‌ای ملاقات کرده است. در یک هفته گذشته این دومین دیدار آقای‌الشرع از تهران است و در بین این دو سفر آقای‌الشرع سه روز پیش در ریاض با رهبران سعودی مذاکراتی انجام داده است. خبرنگاران می‌گویند صحبت‌های زیادی وجود دارد مبنی بر این که سوریه به شش کشور عضو شورای هم‌کاری خلیج‌فارس گفته حاضر است در تلاشی به منظور پایان دادن به جنگ ایران و عراق میانجی‌گری کند.»^(۴۴) با این حال روزنامه اردنی‌الدستور به نقل از یک منبع موثق سعودی، ملاقات شاه فهد با فاروق‌الشرع وزیر خارجه سوریه و تحویل پیام ایران به عربستان سعودی را تکذیب کرد. اما در عین حال نوشت: «پرزیدنت حافظ اسد ۲۴ ساعت قبل از ورود فاروق‌الشرع به سعودی یک تماس تلفنی طولانی با شاه فهد گرفته است.»^(۴۵)

۵۳۷

"ریچارد مورفی" معاون وزیر خارجه آمریکا با درج مقاله "امریکا و خاورمیانه" در فصل‌نامه "امورخارجه" وابسته به انجمن تحقیقات سیاست خارجی ایتالیا، هدف اصلی سیاست غرب را خاتمه جنگ تحمیلی دانسته و تأکید کرده است: «منافع واشنگتن ایجاب می‌کند که مخاصمات هر چه سریع‌تر خاتمه یابند.»^(۴۶) در سطح بین‌المللی، دولت آمریکا اهتمام دارد که از پیروزی ایران در جنگ جلوگیری شود. این رهیافت به خصوص پس از عملیات کربلای ۵ که فتور و آسیب‌پذیری در ارتش عراق بیش از گذشته آشکار شد، مورد نظر قرار گرفت. تصویب قطع‌نامه ۵۹۸ نیز در همین چارچوب قابل فهم و تبیین است. به

منظور مشاهده و فهم دقیق موقعیت و اتخاذ تدابیر مناسب برای کنترل و اداره اوضاع صحنه‌های نبرد، در مهرماه (سپتامبر) امسال، یک هیئت ویژه از سناتورهای کنگره آمریکا از منطقه خلیج‌فارس دیدن کردند. گزارش این هیئت در درک رفتار آمریکا در مقابل ایران اهمیت به‌سزایی دارد. واحد مرکزی خبر از بیروت به نقل از روزنامه لبنانی "السفیر" درباره سفر هیئت ویژه اعزامی کنگره آمریکا به منطقه خلیج‌فارس گزارش داد: «گروه بازدیدکننده از جبهه‌های عراق، با اظهار نگرانی از اشغال شهر فاو و پیشروی ناگهانی ایران به سوی بصره - که طی دو سال اخیر صورت گرفت - اعتقاد دارند این دو پیروزی ایران، کشورهای عربی خلیج‌فارس را درباره آینده خود نگران ساخته و به طور یقین این مسئله را اثبات کرده است که عراق هرگز در این جنگ پیروز نخواهد شد و ممکن است این جنگ به سرنگونی این رژیم بینجامد. در این گزارش با اشاره به جبهه جنوبی عراق و احتمال سقوط بصره در پاسخ به این پرسش که "آیا سقوط بصره به سقوط صدام منجر خواهد شد یا خیر" آمده است اگر چه بصره از نظر نظامی اهمیت محدودی دارد، ولی نتایج روانی بزرگی خواهد داشت. زیرا این شهر دومین شهر بزرگ عراق است و احتمال اعلام جمهوری اسلامی عراق در آن می‌تواند با تحریک احساسات مذهبی خفته مردم عراق معادله‌های سیاسی موجود در این کشور را تغییر دهد و مهم‌تر از همه بصره اکنون یک دژ مستحکمی است که ارتش عراق تمامی امکانات نظامی پیشرفته خود را برای حفظ آن به کار برده و سقوط آن روحیه ارتش را نیز آن‌چنان تضعیف خواهد کرد که امکان ادامه جنگ را برای این ارتش بسیار دشوار خواهد کرد و شاید به چند دستگی نظامی نیز منجر شود. کارشناسان آمریکایی در گزارش خود اضافه کرده‌اند اوضاع در کردستان عراق بسیار بحرانی است و می‌توان گفت که مخالفین رژیم صدام با آزادی بیش‌تری در این منطقه رفت و آمد می‌کنند و علی‌رغم این‌که عراق صدوپنجاه هزار نظامی خود را در مدت اخیر به این منطقه اعزام کرده است ولی همچنان این منطقه نقطه ضعفی در اسکلت‌بندی دفاعی عراق محسوب می‌شود. در پایان این بخش از گزارش سناتورهای کنگره آمریکا اعلام شده است: رژیم عراق با به کار بردن شدیدترین شیوه‌های زور و ارباب‌اوضاع داخلی عراق را شدیداً تحت کنترل دارد. ولی با تمامی این اقدامات می‌توان نتیجه گرفت هرگونه فروپاشی نظامی می‌تواند انسجام داخلی را برهم بزند. در بخش دیگری از این گزارش، اعضای اعزامی کمیته روابط خارجی سنای آمریکا به پی‌آمدهای احتمالی جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخته و نوشته‌اند سقوط عراق و پیروزی ایران در جنگ آغاز تزلزل و سقوط رژیم‌های محافظه‌کار عربی نه تنها در خلیج‌فارس بلکه حتی در مصر و تونس خواهد بود، و چون سقوط عراق آمریکا را در چند راهی انتخاب‌های سخت و دشوار قرار خواهد داد، لذا سیاست آمریکا اکنون بر این است که از سقوط عراق به هر نحو جلوگیری کند.»^(۳۷)

۵۳۸

شوروی از جمله موانع ابتکار عمل و میدان‌داری کامل امریکا در قبال جنگ تحمیلی است. گفته می‌شود مسکو که تاکنون تنها مانع امریکا برای تحریم تسلیحاتی و افزایش فشار به ایران بوده، چندی است تغییر موضع داده است. روزنامه نیویورک‌تایمز در این باره نوشت: «به نظر می‌رسد که ایالات متحده و اتحاد شوروی پس از یک دوره مانورهای رقابت‌آمیز در رابطه با مسئله جنگ در خلیج فارس هم اکنون در آستانه نوعی هم‌کاری محتاطانه دیپلماتیک در جهت تهیه قطع‌نامه شورای امنیت برای اعمال تحریم تسلیحاتی علیه ایران هستند. در ظاهر چنین می‌نماید که مسکو از مخالفت با درخواست واشنگتن برای تحریم تسلیحاتی در پی قطع‌نامه تابستان گذشته که خواستار برقراری آتش‌بس در جنگ ایران و عراق بوده، دست برداشته است. در هفته گذشته اتحاد شوروی و سایر اعضای شورای امنیت اعلام کردند که آماده تهیه پیش‌نویس چنین قطع‌نامه‌ای هستند.» به نوشته "دیوید شیپلر" نویسنده مقاله: «مقام‌های امریکایی چنین اظهارنظر می‌کنند که به‌رغم این تحولات، موضع شوروی همچنان مبهم است، زیرا مقام‌های شوروی در زمینه نیت مسکو از تصویب قطع‌نامه تحریم تسلیحاتی که مشروط به ایجاد یک واحد دریایی ویژه سازمان ملل در خلیج فارس باشد، به دولت‌های مختلف توضیحات مختلف داده‌اند. مقام‌های امریکایی می‌گویند اگر چنین تغییری در موضع اتحاد شوروی صورت گرفته باشد، احتمالاً مشکلات سیاسی مسکو در منطقه موجب تغییر روش کرملین در رابطه با جنگ خلیج فارس بوده است. [همچنین] این احتمال وجود دارد که فشار کشورهای عرب احتمالاً سبب کسب حمایت چین نیز از صدور قطع‌نامه تسلیحاتی شده باشد... یک مقام امریکایی می‌گوید شوروی‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که احتمال همراهی درازمدت با ایران اندک است. این مقام امریکایی می‌گوید سرانجام شوروی‌ها به این نتیجه رسیدند که در هر دو جبهه بازنده‌اند و در حالی که دوستی اعراب را از دست می‌دهند، در جبهه ایران نیز برد چندانی نداشته‌اند. مسئله این است که اتحاد شوروی برای حفظ روابطش با اعراب جرأت "توی" چنین قطع‌نامه‌ای را نخواهد داشت.»^(۳۸)

۵۳۹

پارسونز، سفیر دولت انگلستان در ایران در سال‌های منتهی به سقوط نظام شاهنشاهی، طی مقاله‌ای که در روزنامه تایمز لندن چاپ شده به مشکلات فراروی ایران در سال جدید پرداخته است. در این نوشته که به مسئله جنگ اختصاص دارد، آمده است: «در اوائل ۱۹۸۷ [زمستان ۱۳۶۵] به نظر می‌رسید حالت بن‌بست جنگ ادامه پیدا خواهد کرد و یا این که ایران به پیروزی دست خواهد یافت. اما اکنون اوضاع شکل متفاوتی پیدا کرده است. در جبهه زمینی حمله ایران [کربلای ۵] در ژانویه گذشته [دی و بهمن ۱۳۶۵] جز چند

کیلومتر پیشروی خونین چیزی عاید ایران نکرد و از آن هنگام عراقی‌ها مواضع دفاعی خود را استحکام بخشیده‌اند. همچنین بین‌المللی شدن جنگ خلیج فارس از یک سو به نفع عراق عمل کرده و از سوی دیگر استراتژی مقابله به مثل ایران به منظور ایجاد نگرانی در میان کشورهای عرب منطقه و تحریک آنان به وارد کردن فشار بر عراق شکست خورده است.» در صحنه بین‌المللی نیز "پارسونز" معتقد است: «ایران در شش ماه گذشته تحت فشار قوی شورای امنیت سازمان ملل و اتحادیه عرب قرار داشته است. اگر چه عدم موفقیت قطع‌نامه ۵۹۸ شورای امنیت در مورد برقراری آتش‌بس در جنگ تعجب‌آور نبود اما شورا اکنون جهت تصمیم‌گیری در مورد قدم بعدی که به احتمال زیاد تحریم لازم‌الاجرای فروش اسلحه به ایران خواهد بود، در حال مذاکره می‌باشد که در صورت اجرا به مشکلات ایران در گرداندن ماشین جنگ خواهد افزود. علاوه بر این، کشورهای عرب حوزه خلیج فارس در رویارویی با ایران اعتماد به نفس بیش‌تری از خود نشان می‌دهند.»

پارسونز سپس می‌نویسد: «در آینده، تهران باید تصمیمات دشوارتری بگیرد. ایران باید در مورد انجام یک حمله زمینی خونین و به احتمال زیاد بی‌نتیجه دیگر، چگونگی مقابله با حملات عراق در خلیج فارس بدون تحریک حمله تلافی‌جویانه مستقیم از سوی ناوگان آمریکا، کاهش شدت و وسعت عملیات نظامی علیه عراق بدون قبول راه‌حل سیاسی و یا تقلیل شرایط پایان جنگ از جمله شرط مجازات متجاوز، تصمیم‌گیری نماید.» به عقیده پارسونز تصمیمات ایران به عوامل داخلی کشور بستگی خواهد داشت و ارزیابی آن‌ها توسط یک فرد خارجی تقریباً غیرممکن است، اما در صورتی که رهبران ایران تشخیص دهند روحیه انقلابی همچنان بالاست آن‌گاه بدون توجه به فشارهای خارجی به جنگ ادامه خواهند داد. ولی چنانچه رهبران ایران به این نتیجه برسند که پایه‌های مردمی حکومت یعنی اقشار کارگری شهرنشین و روستاییان از محرومیت‌های اقتصادی و تلفات جنگ خسته شده‌اند آن‌گاه به احتمال بیش‌تر بدون آن‌که خواسته‌های جنگی علناً کنار گذاشته شود، از وسعت درگیری زمینی خواهند کاست. وی در پایان تأکید می‌کند که به آینده جنگ نمی‌تواند خوشبین باشد و علت این مسئله را روحیه سازش‌ناپذیر امام خمینی و تقدس و محبوبیت مردمی وی می‌داند.^(۳۹)

۵۴۰

در زمینه اقتصاد جنگ، در خبرها آمده است که وزارت تجارت بین‌المللی و صنایع ژاپن از شش مؤسسه مهم بازرگانی نفتی خواسته است که روزانه بیش از ۲۰۰ هزار بشکه نفت از ایران وارد نکنند. کمپانی‌های مذکور در شش ماه گذشته روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت از ایران خریداری کرده‌اند.^(۴۰)

در این باره منابع صنعتی ژاپن اظهار داشتند شرکت‌های ژاپنی تصمیم گرفتند واردات

نفت خود از ایران را در سال ۱۹۸۸ (۶۷ - ۱۳۶۶) حدود ۴۱ درصد کاهش دهند تا بدین ترتیب از خواسته‌های امریکا مبنی بر اعمال مجازات‌های اقتصادی علیه ایران پیروی کنند. این منابع افزودند: «تصمیم این کاهش با موافقت شرکت‌های ژاپنی و آژانس سوخت و ذخایر ژاپن اتخاذ شده است. شرکت‌ها و آژانس مزبور نیز در پی درخواست ماه اکتبر (مهر - آبان) گذشته واشنگتن از ژاپن مبنی بر اعمال تحریم مشترک روابط تجاری با ایران، به نوبه خود خواستار تحقق این درخواست شده بودند. به موجب این تصمیم ۴ شرکت بزرگ ژاپنی به نام‌های کسمو اوپل، اید میتوکوزان، شوو اشل و میتسوبیشی اوپل که در زمینه پالایش نفت فعالیت دارند طی سال آینده واردات نفت خود را از میزان ۱۲۰ هزار بشکه در روز در سال ۱۹۸۷، به ۸۵ هزار بشکه کاهش می‌دهند.» به گفته همین منابع شش شرکت تجاری دیگر از جمله میتسویی اندکو و میتسوبیشی شوچی نیز واردات کلی نفت خود از ایران را کاهش داده و آن را از ۲۱۰ هزار بشکه در روز به روزانه ۱۱۰ هزار بشکه خواهند رساند. همچنین به گفته این منابع قیمت قراردادهای جدید که در ماه ژانویه آینده (از ۱۱ دی‌ماه جاری) با شرکت ملی نفت ایران به امضا خواهد رسید در مقایسه با قیمت بازار آزاد تعیین خواهد شد و نه در مقایسه با قیمت پایه ۱۷/۵ دلار که هم اکنون تعیین می‌گردد.^(۴۱)

منابع و مأخذ روزشمار ۱۳۶۶/۱۰/۸

- ۱- سند شماره ۱۵۶۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه خاتم (حسین اردستانی)، ص ۶۶.
- ۲- همان صص ۶۷ و ۶۸.
- ۳- همان ص ۶۹.
- ۴- روزنامه رسالت، ۱۳۶۶/۱۰/۱۰، ص ۲، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی.
- ۵- سند شماره ۱۶۱۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه کربلا در عملیات منتفی فاو (فرهاد درویشی)، صص ۷۶ تا ۷۸.
- ۶- همان، صص ۷۳ و ۷۴.
- ۷- مأخذ.
- ۸- خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه "گزارش‌های ویژه"، شماره ۲۸۵، ۱۳۶۶/۱۰/۹، ص ۳، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۹- همان.
- ۱۰- خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه "گزارش‌های ویژه"، شماره ۲۸۶، ۱۳۶۶/۱۰/۱۰، ص ۲، باختران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۹.
- ۱۱- مأخذ، صص ۲۷ و ۲۸، منامه - خبرگزاری آسوشیتدپرس، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۱۲- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸، ص ۳، خبرگزاری جمهوری اسلامی، خبرگزاری آلمان.
- ۱۳- روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۶/۱۰/۸، ص ۱۲.
- ۱۴- همان، ص ۱۳.
- ۱۵- روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۶/۱۰/۹، ص ۱۲.
- ۱۶- همان.
- ۱۷- همان، ص ۷، نشریه اطلاعات سیاسی - اقتصادی.
- ۱۸- مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: Security Council Documents S/۱۹۳۲۶، ترجمه: محمدعلی خرمی.
- ۱۹- مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: Security Council Documents S/۱۹۳۸۷، ترجمه: محمدعلی خرمی.
- ۲۰- مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: Security Council Documents S/۱۹۳۸۸، ترجمه: محمدعلی خرمی.
- ۲۱- مأخذ، ص ۳۵، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۲- مأخذ، صص ۳۸ تا ۴۰، ریاض - خبرگزاری خلیج، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۳- مأخذ، ص ۳۱، ریاض - خبرگزاری رویتر، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۴- مأخذ، ص ۳۰، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۵- مأخذ، ص ۳۰، ابوظبی - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۶- مأخذ، ص ۴، کویت - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۷- مأخذ، ص ۲۹، ابوظبی - خبرگزاری امارات، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۸- مأخذ، صص ۳۶ و ۳۷، رادیو بی.بی.سی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۲۹- صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، واحد مرکزی خبر، بولتن "رادیوهای بیگانه"، ۱۳۶۶/۱۰/۱۰، صص ۲ و ۳، رادیو بی.بی.سی، ۱۳۶۶/۱۰/۹.
- ۳۰- همان، ص ۳، رادیو بی.بی.سی، ۱۳۶۶/۱۰/۹.
- ۳۱- مأخذ، ص ۱۰، رادیو آمریکا، ۱۳۶۶/۱۰/۹.
- ۳۲- مأخذ، ص ۴، لندن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۹.
- ۳۳- مأخذ، صص ۸ و ۹، رادیو آمریکا، ۱۳۶۶/۱۰/۹.
- ۳۴- صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، واحد مرکزی خبر، بولتن "رادیوهای بیگانه"، ۱۳۶۶/۱۰/۹، ص ۱۱، رادیو بی.بی.سی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۳۵- مأخذ، ص ۳۲، ریاض - خبرگزاری خلیج، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۳۶- مأخذ، صص ۱۰ و ۱۱، رم - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۳۷- مأخذ، بیروت - واحد مرکزی خبر.
- ۳۸- مأخذ، صص ۱۴ تا ۱۶، رادیو آمریکا، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۳۹- مأخذ، صص ۱۳ و ۱۴، لندن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۶/۱۰/۸.
- ۴۰- اداره کل مطبوعات و رسانه‌های خارجی وزارت ارشاد اسلامی گزیده رویدادهای ایران، نشریه شماره ۵۶، ۱۳۰/۱۳۶۶/۹، تا ۱۳۶۶/۱۰/۶، ص ۹.
- ۴۱- مأخذ، ص ۴۱، توکیو - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۶/۱۰/۸.